

Andrzej Zapalowski*

OBRONA TOTALNA JAKO WYZWANIE DLA BEZPIECZEŃSTWA POLSKI

Sila lub słabość armii z jej formy wynika.

Sun Zi

*Trzeba się bronić przed nieprzyjacielem wszystkimi środkami,
by zostawić potomkom państwo niepomniejszone.*

Tukidydes

Streszczenie

W przestrzeni eksperckiej i naukowej coraz częściej używa się terminu obrona totalna. Często stosuje się go zamiennie z terminem obrona powszechna. W opracowaniu podjęto się analizy i porównania dotychczasowego słownikowego terminu obrona powszechna i próbę rozróżnienia go od terminu obrona totalna. Badania oparto na literaturze przedmiotu oraz na doktrynie obrony totalnej w wybranych państwach świata.

Słowa kluczowe: obrona powszechna, obrona totalna, obrona przestrzenna, system obronny

Wstęp

W przestrzeni publicznej politycy oraz niektórzy wojskowi często posługują się terminem obrona totalna (ang. *total force* lub *total defence*), gdzie samo pojęcie w warunkach polskich nie jest do końca sprecyzowane. Dotychczas w słownikach z zakresu bezpieczeństwa określano udział większości społeczeństwa w wysiłku obronnym państwa jako obronę powszechną lub dużo rzadziej jako obronę przestrzenną. Przykładem może być tutaj generał Leon Komornicki, który w swoich tekstach używa terminu obrona przestrzenna, jednocześnie nie definiując

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: azapalowski@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0002-9581-0369.

jej¹. Wydaje się, iż samo użycie przez wielu autorów terminu obrona totalna ma na celu wzmocnienie przekazu, ale nie niesie za sobą określenia cech, czym obrona przestrzenna się odróżnia od obrony powszechnej. W niektórych państwach, takich jak np. Szwecji, Szwajcarii czy też Singapurze, używa się terminu obrona totalna, określając specyfikę własnego systemu obronnego. Warto podkreślić, iż w obowiązującej *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego* z 2020 roku pojęcie obrona totalna nie występuje, a obrona powszechna stanowi oddzielny rozdział pt.: *Odporność i obrona powszechna*². Celem tekstu jest odniesienie się do tego, czym jest obrona totalna i jak ją odbierać w polskich warunkach.

Koncepcje obrony totalnej

Analizując pojęcia obrony powszechnej, totalnej czy przestrzennej, należy zdefiniować różnice pomiędzy poszczególnymi pojęciami lub wykazać ich synonimowość (nakładanie). Niektórzy autorzy podkreślają, iż pojęcie obrony totalnej jest łączone również z szerszą koncepcją obrony terytorialnej, która może się przejawiać na trzy sposoby: jako rodzaj polityki bezpieczeństwa państwa, jako forma organizacji sił zbrojnych oraz jako metoda prowadzenia walki³. W przytoczonej pracy Kariny Pauliny Marczuk została opisana dosyć ograniczona charakterystyka doktryny obrony totalnej odnoszącej się zasadniczo do szybkiej i powszechnej mobilizacji, a do słabych jej punktów na przykładzie byłej Jugosławii zalicza się zakaz kapitulacji lub poddania terytorium. Dalej Marczuk powołuje się na doktrynę obrony totalnej Rumunii i wymienia jej główne założenia. Należą do nich: prowadzenie obrony przez cały naród jako odpowiedź wojskowa, gospodarcza, polityczna, ideologiczna, dyplomatyczna i innego charakteru obrona przeciwko każdemu agresorowi. Podsumowując koncepcje obrony totalnej, próbuje się wskazać podstawowe cechy obrony totalnej. Z cech typowo koncepcyjnych wymienia się szybką i powszechną mobilizację, współdziałanie w obronie obrony terytorialnej, posiadanie obrony cywilnej oraz obronę z wykorzystaniem warunków naturalnych. Pozostałe elementy wymienione w tek-

¹ L. Komornicki, *Jak należy rozumieć odpowiednio przygotowaną przestrzenną obronę Polski*, Instytut Bezpieczeństwa i Strategii, <https://fibus.pl> (13.12.2020).

² *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2020, s. 15.

³ K.P. Marczuk, *Od obrony totalnej do obrony elastycznej – reforma organizacji obrony w Szwajcarii*, „*Studia Politica Germanica*”, 2015, nr 1, s. 276; R. Znaniewski, R. Papliński, *Obywatel w systemie bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2021, s. 36.

ście odnoszą się do ekonomiki takiej koncepcji⁴. Wydaje się, iż jest tu podane zbyt mało wyróżników obrony totalnej odróżniającej ją od obrony powszechnej. Jeżeli zaś chodzi o koncepcję obrony totalnej w byłej Jugosławii, to należy zwrócić uwagę na kilka elementów, które ją wyróżniało. Było to współdziałanie wojska operacyjnego, obrony terytorialnej, ale także całego systemu szkolnictwa na wszystkich poziomach. Koncepcja ta nawiązywała do zasady „cały naród pod bronią” w razie zagrożenia wojennego. Według wspomnianej koncepcji następowało zatarcie różnic pomiędzy walczącymi a niewalczącymi (wszyscy byli zobowiązani do stawiania oporu). Ponadto zakładano pozostawienie sił obrony terytorialnej na terenach zajętych przez wroga oraz wskazywano w niej na zakaz kapitulacji i walkę do końca. Doktryna ta miała dużą moc odstraszenia, gdyż każdy potencjalny przeciwnik musiał się liczyć z bardzo dużymi kosztami wojny i okupacji terenu⁵.

W pracach z zakresu wojskowości i nauk o bezpieczeństwie mamy najczęściej do czynienia z używaniem terminu wojna totalna. Znacznie rzadziej pojawia się termin obrona totalna, która często w powszechnej percepcji odnosi się do walki obronnej mającej na celu obronę określonego obszaru kosztem zasobów osobowych i materialnych, nawet w zagrożeniu całkowitego ich unicestwienia. Wojna totalna, a co za tym idzie, element, jakim jest obrona totalna, na co zwracał uwagę generał Erich Ludendorff⁶, nie jest tylko sprawą sił zbrojnych, ale wciąga do walki każdego obywatela narodów wojujących. Jak zaznaczał wspomniany autor, dziś teatr wojenny rozciąga się na cały obszar wojujących narodów i ludność cywilna bierze udział w walce pośredniej w formie „blokady głodowej” lub propagandy. Tak więc wojna, a co za tym idzie, obrona totalna, dotyczy całych narodów. O samej wojnie i obronie totalnej możemy zasadniczo mówić, jak zwracał uwagę cytowany Ludendorff, tylko wówczas, gdy cały naród byłby żywotnie zagrożony.

Gdybyśmy więc teorię Ludendorffa przełożyli na definicję obrony totalnej, to mielibyśmy z nią do czynienia w sytuacji, kiedy byłoby duże prawdopodobieństwo zajęcia całego terytorium państwa, a nie tylko jego części. W drugim wypadku właściwszy byłby termin obrona powszechna lub obrona przestrzenna. Istotną kwestią według cytowanego autora w wojnie i obronie totalnej jest duchowa zwartość narodu, którą można osiągnąć jedynie w drodze jedności rasy, wiary oraz skrupulatnego prze-

⁴ K.P. Marczyk, *Bezpieczeństwo funkcjonalne państw regionu Europy Północnej*, Warszawa 2014, s. 33; *eadem*, *Od obrony totalnej...*, s. 277–279.

⁵ T. Dulic, R. Kostic, *Yugoslavs in arms: Guerrilla tradition, total defense and the ethnic security dilemma*, „Europe – Asia Studies”, 2010, vol. 62, no. 7, s. 1063.

⁶ E. Ludendorff, *Wojna totalna*, Warszawa 1959, s. 21–22.

strzegania praw⁷. Obecnie można odnieść wrażenie, iż brzmi to bardzo nietolerancyjnie, a nawet rasistowsko. Należy się jednak zastanowić, czy będziemy mieli do czynienia z obroną totalną w sytuacji obrony państwa, gdzie napastnikiem będzie państwo mające w atakowanym ośrodku znaczny odsetek ludności o tej samej narodowości lub religii, co napastnik. Nie może być w takim wypadku mowy o obronie totalnej, czyli walce całej populacji państwa, a co najwyżej o obronie większości obywateli, czyli o obronie powszechnej lub przestrzennej.

Innym elementem obrony totalnej jest całkowite przejęcie i kontrolowanie dostępu do własnych obywateli w formie działań informacyjnych przeciwnika. Chodzi tutaj o zachowanie zwartości narodu. Ludendorff podkreśla, iż utrzymania sił duchowych narodu nie da się osiągnąć na drodze czysto mechanicznej. Należy przede wszystkim zawładnąć „sercami” narodu, gdyż w wojnie, a co zatem idzie, w obronie totalnej, ostatecznie walczy nie państwo, lecz naród, i tutaj jest zasadniczy punkt ciężkości. Tak więc, aby mówić o obronie totalnej, należy w czasie pokoju przygotować do niej cały naród, w tym przeszkolić maksymalną ilość rezerw⁸. Jest to kolejne rozróżnienie obrony totalnej od powszechnej. W obronie totalnej mamy przeszkolone maksymalne rezerwy osobowe państwa, a w obronie powszechnej posiadamy ograniczone rezerwy osobowe państwa. Ostatnim istotnym elementem, który można wyróżnić, cytując niemieckiego generała, jest zasada, iż w obronie totalnej wraz z odwrotem wojsk ewakuujemy wszystkich zdolnych do noszenia broni lub w razie zamiaru prowadzenia działań partyzanckich w okresie pokoju przygotowujemy maksymalne możliwe do tego zasoby społeczne przeszkolonych rezerwistów. Istotą takiej polityki jest, aby potencjalnie każdy dorosły obywatel mógł być dywersantem. W obronie powszechnej szkolimy do działań dywersyjnych na tyłach przeciwnika wydzielone pododdziały wojsk.

Jacek Solarz w swoim opracowaniu⁹ dotyczącym doktryn militarnych XX w. wojnę totalną określił jako wojnę prowadzoną wbrew wszelkim ograniczeniom prawnym i moralnym przy użyciu wszystkich sił ludzkich, materialnych i moralnych państwa w celu zniszczenia nie tylko sił zbrojnych przeciwnika, lecz także całego jego narodu wszystkimi dostępnymi środkami. Wobec takiego określenia wojny totalnej nie możemy na zasadzie podobieństwa formułować definicji obrony totalnej, gdyż o ile obrona może być prowadzona wbrew wszelkim ograniczeniom prawnym i moralnym przy użyciu wszystkich sił ludzkich, mate-

⁷ *Ibidem*, s. 38.

⁸ *Ibidem*, s. 43, 45, 67, 107.

⁹ J. Solarz, *Doktryny militarne XX w.*, Kraków 2009, s. 120.

rialnych i moralnych obrońców, to zasadniczo celem jest zniszczenie sił zbrojnych przeciwnika, ale nie całego narodu, który podjął się agresji. Wszelaki odwet na państwie przeciwnika nie byłby już obroną totalną, ale miałyby charakter wojny totalnej.

Wymiennie terminologię obrony powszechnej (totalnej) stosują w swoim opracowaniu Józef Marczak i Jacek Pawłowski¹⁰. Wspomniani autorzy podkreślają, iż strategia obrony powszechnej (totalnej) ma miejsce w jej urzeczywistnieniu, gdy państwo przystępuje do obrony wobec totalnej agresji drugiej strony. W początkowym okresie łączy się ją ściśle ze strategią obrony granic. Tak więc nie ma tu wyraźnego odróżnienia koncepcji obrony powszechnej od obrony totalnej. Podobnie definiuje to Waldemar Kitler, pisząc, iż ochrona i obrona narodowa (totalna, powszechna) stanowi sumę wszystkich wojskowych (obrona militarna) i cywilnych (obrona cywilna – niemilitarna) zabezpieczeń służących zapewnieniu bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa wobec zagrożeń godzących w bezpieczeństwo narodowe¹¹. W kontekście wymiennego stosowania terminologii obrony powszechnej i obrony totalnej Ryszard Jakubczak zwraca uwagę, iż Wojska Obrony Terytorialnej funkcjonują zawsze w ramach obrony powszechnej, co wskazuje, iż jeżeli prawidłowo są one jakościowo i ilościowo usytuowane w systemie bezpieczeństwa narodowego, to są jego immamentnym elementem. Brak natomiast odniesienia definicyjnego, czy obrona totalna jest wymiennie stosowana z obroną powszechną, czy też charakteryzuje się oddzielną specyfiką¹².

W obecnych czasach z uwagi na rozciąganie wojen na sfery ekonomiczne, informacyjne, dywersji psychologicznej, sterowanie masowym przemieszczaniem się ludności czy też działaniami na granicy wojny biologicznej coraz bardziej zaciera się różnica między żołnierzem a cywilem. W dzisiejszej rzeczywistości przy przewadze działań z zakresu dywersji ideologicznej niezwykle wagę należy przyłożyć do ochrony i osłony lokalnych i centralnych węzłów informacyjnych. Przeciwnik kontrolujący informację na obszarze obrony powszechnej lub totalnej ma w dużym stopniu zapewnione zwycięstwo jeszcze przed całkowitym rozbięciem państwa, które się broni. Dlatego tak ważnym czynnikiem jest religia lub religie tradycyjnie przez wieki tożsame z państwem. Deprecjacja tego elementu bezpieczeństwa społecznego w państwach uważa-

¹⁰ J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX–XXI wieku*, Warszawa 1995, s. 230.

¹¹ W. Kitler, *Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych*, Warszawa 2001, s. 156.

¹² R. Jakubczak, *Komponenty sił zbrojnych w obronie narodowej Polski* [w:] *Współczesna obrona narodowa*, red. R. Jakubczak, Warszawa 2020, s. 82.

nych za „strefy zgniotu”¹³ znacznie osłabia potencjał obronny, a w niektórych wypadkach może doprowadzić wprost do uniemożliwienia prowadzenia operacji obronnej.

Jedną z zasad budowy skutecznego systemu bezpieczeństwa państwa jest jego przygotowanie nie tylko do zagrożeń, które mogą wystąpić z dużym prawdopodobieństwem, ale także na te mniej prawdopodobne, które są jednak możliwe. Podstawowym celem sił zbrojnych jest zapewnienie przetrwania narodu, ochrona jego obywateli i terytorium. Oczywiście równie ważnym celem jest utrzymanie oraz zachowanie zasobów materialnych państwa. Organizacja systemu obrony powinna zapewniać osiągalność politycznych i militarnych celów obrony państwa, w tym możliwości odwetu i w pewnych wypadkach zajęcia terytorium przeciwnika. Istotnym elementem jest także zapewnienie ciągłości obrony i przetrwania w długich okresach czasowych.

Obecnie percepcja większości społeczeństw, jak również polityków nie obejmuje – wydawałoby się – oczywistości, które pokazują, iż współczesne wojny nie są konfliktami tylko linearnymi, a duża część działań obejmuje całe terytorium państwa lub nawet sięga w stratosferę. Dlatego też samo przełamanie lub obrona danej linii obrony nie warunkuje zwycięstwa. Współczesne środki walki głęboko penetrują zaplecze przeciwnika, więc potencjał potrzebny do obrony wzrasta nie tylko jakościowo, ale także ilościowo, tak aby nasycić przestrzeń.

W literaturze pojawia się nawet termin strategia totalna, przez którą Andre Beaufre rozumie rozgrywanie konfliktów gwałtownych lub podstępnych, prowadzonych jednocześnie na różnych płaszczyznach – politycznej, ekonomicznej, dyplomatycznej i wojskowej, a więc mających totalny charakter. Nawiązuje przy tym do amerykańskiej szkoły strategicznej, gdzie strategią totalną nazywa stopniowe odstraszenie i elastyczny odwet¹⁴. Co do wojny totalnej, autor zwraca głównie uwagę na klasyczną wojnę przy użyciu środków wojskowych, ale podkreśla także strategię atomową, która właśnie wyróżnia się w ramach wspomnianej wojny. Nawiązując do Lenina i Stalina, formułuje główne zasady wojny totalnej, a mianowicie jedność moralną sił zbrojnych i kraju, decydujące znaczenie zaplecza i konieczność psychologicznego przygotowania działań przy użyciu siły¹⁵. Samo pojęcie wojny jądrowej będzie miało prawie

¹³ Termin przejęty z przemysłu samochodowego, gdzie oznacza, jaka część samochodu w przypadku danej kolizji zostanie zniszczona. Termin ten przyjęto w publicystyce związanej z bezpieczeństwem; oznacza tu obszar państwa podlegający zniszczeniu w pierwszej fazie wojny.

¹⁴ A. Beaufre, *Wstęp do strategii*, Warszawa 1965, s. 34, 155.

¹⁵ *Ibidem*, s. 34, 60, 117.

zawsze charakter wojny totalnej. Wyjątkiem jest tu jedynie użycie w niewielkiej ilości taktycznej broni jądrowej wobec państwa, które jej nie posiada.

Często możemy w debatach publicznych usłyszeć pytania o to, czy warto podejmować obronę totalną, kładąc na szali praktycznie całe zasoby osobowe i materialne narodu, niczym Kartagina w okresie wojen punickich w II w. p.n.e. W wielu słownikach z zakresu bezpieczeństwa narodowego sam termin obrona totalna nie istnieje. Mowa jest np. o obronie strategicznej¹⁶, obronie narodowej¹⁷ czy też obronie powszechnej¹⁸. Termin obrona totalna próbowano opisać w *Leksykonie bezpieczeństwa wewnętrznego*¹⁹. Powołano się w nim na teorię obrony wyłożoną przez Carla von Clausewitza²⁰. Autorzy wspomnianego tekstu wymienili cechy, które charakteryzują obronę totalną. Według autorów należą do nich: niezbędna szybka i powszechna mobilizacja, zazwyczaj towarzyszy jej obrona terytorialna i obrona cywilna oraz zaangażowanie wszystkich obywateli w różnych sferach (funkcjach) życia (społecznego, gospodarczego, wojskowego, cywilnego, psychologicznego). Ponadto powoływano się w opracowaniu na doświadczenia i doktryny byłej Jugosławii, gdzie obrona totalna rozwijała się od 1969 roku i jej słabym elementem był zakaz kapitulacji.

Clausewitz, który pisał swoje dzieło w pierwszej połowie XIX w., posługiwał się terminem obrona strategiczna²¹. Podobnie tym terminem posługiwali się inni autorzy. Jednym z nich był Mao Zedong, dla którego

¹⁶ Obrona strategiczna – rodzaj działań wojennych sił zbrojnych, prowadzonych dla osiągnięcia celów strategicznych przy niespodziewanym napadzie nieprzyjaciela lub przy jego przewadze uzyskanej w toku walki zbrojnej na teatrze działań wojennych. Obronę strategiczną organizuje się w sposób zamierzony lub wymuszony w celu odparcia napadu jądrowego nieprzyjaciela, lub też jego uderzeń na lądzie, morzu i w powietrzu, zerwania jego natarcia w procesie prowadzenia działań wojennych, wyczerpania jego sił i stworzenia warunków do przejścia do strategicznego natarcia na danym teatrze działań wojennych. Za: Z. Sabak, *Strategia. Słownik terminów*, Warszawa 2014, s. 72.

¹⁷ Obrona narodowa – całokształt sił i środków (instytucji) społeczeństwa (narodu) oraz ich poczynania związane z przeciwdziałaniem zagrożeniom godzącym w interes narodowy. Za: *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. W. Łepkowski, Warszawa 2002, s. 77.

¹⁸ Obrona powszechna – rodzaj obrony państwa, w ramach której przygotowuje się i wykorzystuje w obronnych działaniach militarnych i pozamilitarnych wszystkie zasoby ludzkie i materialne w sposób zapewniający skuteczne odparcie agresji przeciwnika. Za: *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa...*, s. 78.

¹⁹ W. Fehler, J.J. Piątek, R. Podgórzeńska (red.), *Leksykon bezpieczeństwa wewnętrznego*, Szczecin 2017, s. 340–341.

²⁰ C. von Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995.

²¹ *Ibidem*, s. 272, 279–280.

obroną była także forma tzw. wojny ludowej²². Clausewitz do istotnych czynników obrony strategicznej zaliczał wybór wszelkich środków, korzyści terenowych, pomoc ze strony ludności, wykorzystanie wielkich sił moralnych, operacyjną rozbudowę umocnień i koncentrację sił w określonych obszarach. Jego ówczesna koncepcja obrony miała głównie charakter obrony pozycyjnej z przygotowaniem zapasowych obszarów umocnionych. Zwracał on jednak uwagę na szczególne dla obrony obszary, które nazywał „kluczem kraju”. Chodziło zasadniczo o teren, bez którego posiadania nie można się odważyć na wtargnięcie do kraju nieprzyjacielskiego. Bardzo ważną rolę przy obronie, w tym na zajętych przez wroga terenach, przywiązywał do powstania ludowego. Stawiał tu jednak kilka warunków, aby mogło być skuteczne. Musiało być ono prowadzone wewnątrz kraju, nie wolno się było koncentrować na rozstrzygającej bitwie, musiało także obejmować znaczne połacie kraju, sam charakter narodu musiał sprzyjać możliwości walki, a obszar powstania ludowego musiał obejmować teren mający naturalne przeszkody dla przeciwnika²³. Wspomniany autor pisał o teorii obrony w sposób ogólny, ze szczególnym uwzględnieniem obrony zaatakowanych rubieży, miast (twierdz), logistyki w obronie, terenu oraz męstwa, które jest tożsame z uczuciem przewagi. Generalnie obrona według Clausewiza jest silniejszą formą wojny od natarcia.

Polski teoretyk wojskowości generał Stefan Mossor²⁴ nie używał określenia obrony totalnej lub powszechnej. W swoich wywodach doktrynalnych tworzył koncepcje, które można określić jako wspomniane formy obrony. Podkreślał on, iż kraj, który chce mieć szanse w przyszłym zatargu zbrojnym, musi przygotować do wojny nie tylko wojsko, nie tylko naród, do ostatniego jako tako zdrowego mężczyzny i kobiety, ale i całe życie umysłowe i gospodarcze kraju, czyli „moralne i przemysłowe uzbrojenie narodu”. Powołując się na generała Ludendorffa, Mossor cytuje, iż: „należy wtłoczyć całe życie narodu w łożysko czysto militarne nastawienia”. W odniesieniu do wspomnianego niemieckiego generała Mossor zadaje publicznie pytanie, czy wojna jest dla człowieka, czy człowiek dla wojny, gdyż życie traci swój sens, jeżeli celem życia ludności ma być tylko zwarte, karne do najwyższego stopnia przygotowanie się do wojny kosztem dotkliwych ograniczeń życiowych szeregu pokoleń. Mossor, powołując się na doświadczenia niemieckich generałów, zwracał uwagę, iż jednym z celów operacji jest odcięcie nieprzyja-

²² Mao Zedong, *Wybrane pisma wojskowe*, Warszawa 1960, s. 268–273.

²³ C. von Clausewitz, *op. cit.*, s. 337, 362.

²⁴ S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1986, s. 93–97.

ciela od jego podstaw moralnych i gospodarczych, czyli od stolicy i głębi kraju, co wskazuje na powszechny charakter wojny²⁵.

Wielu publicystów i analityków, mając świadomość braku definicyjnego określenia, czym jest obrona totalna, pisze np., iż należy budować tytułowy system obrony totalnej (*total defence*), który powinien wykraczać znacząco poza kwestie typowo wojskowe. Jednocześnie zaznaczają, iż powinien on bazować na doświadczeniach państw skandynawskich, Izraela, Singapuru, ale także powinien zauważać możliwości Japonii, przy dostosowaniu sił, środków, prawa do polskich warunków i specyfiki wyzwań w sferze bezpieczeństwa²⁶. Charakterystyczne jest to, iż właśnie w latach 2020/21 termin obrona totalna bardzo często występował w polskiej publicystyce. Przykładem niech będzie tekst Marka Kozubala *Na odsiecz poczekamy, dlatego budujemy obronę totalną*²⁷ czy też tekst Macieja Miłosza *Obrona totalna 2.0 Czy koncepcja zaangażowania całego społeczeństwa w obronność zyskuje nowy sens*²⁸, w którym autor odnosi się do nazewnictwa stosowanego w krajach skandynawskich, gdzie termin obrona totalna zastępuje pojęcie obrony powszechnej. Cytuje on za Piotrem Szymańskim z Ośrodka Studiów Wschodnich także fińską definicję obrony totalnej, oznaczającą wszechstronne wojskowo-cywilne przygotowania do obrony kraju, które wymagały bliskiej współpracy i skoordynowanych działań sił zbrojnych, innych instytucji publicznych i społeczeństwa. Idea obrony totalnej w Finlandii zakłada podporządkowanie całości potencjału ludzkiego, materialnego i moralnego wysiłkowi zbrojnemu.

Innym przykładem próby definiowania obrony totalnej jest tekst Piotra Małeckiego *Obrona totalna – jak zbudować społeczeństwo odporne na kryzys* zamieszczony na portalu obronnym²⁹. Autor już bardziej dokładnie próbuje definiować samą obronę totalną, pisząc, że do obrony suwerenności państwa angażuje się całe państwo i społeczeństwo, a siły zbrojne są tylko jednym z elementów systemu obronnego. Strategia obrony totalnej uwzględnia między innymi odpowiednie ukształtowanie sił zbrojnych, tak aby były one w stanie jak najskuteczniej przeciwsta-

²⁵ *Ibidem*, s. 455.

²⁶ J. Raubo, *Koncepcja obrony totalnej na tle epidemii koronawirusa [ANALIZA]*, Defence24, <https://www.defence24.pl> (26.02.2020).

²⁷ M. Kozubal, *Na odsiecz poczekamy, dlatego budujemy obronę totalną*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl>, (20.09.2021).

²⁸ M. Miłosz, *Obrona totalna 2.0 Czy koncepcja zaangażowania całego społeczeństwa w obronność zyskuje nowy sens*, Dziennik Gazeta Prawna, <https://www.gazeta.prawna.pl> (20.09.2021).

²⁹ P. Małecki, *Obrona totalna – jak zbudować społeczeństwo odporne na kryzys [OPINIA]*, Defence24, <https://www.defence24.pl> (20.09.2021).

wiać się agresji na własne terytorium, ale też obejmuje: przeszkolenie społeczeństwa, przygotowanie obrony cywilnej oraz dostosowanie poszczególnych instytucji do funkcjonowania w sytuacji konfliktu zbrojnego. Obrona totalna to także cały system zabezpieczeń i obronności na ataki cybernetyczne, to odporność na dezinformację i próby skłócenia oraz załamania psychicznego obywateli – czyli obrona psychologiczna.

Koncepcja obrony totalnej w wybranych państwach

W Szwecji określenie obrona totalna widnieje w oficjalnych dokumentach państwowych. Jeszcze w okresie tzw. zimnej wojny Szwecja była jednym z najbardziej zmilitaryzowanych państw w Europie Zachodniej i miała wówczas systemową i dobrze rozwiniętą koncepcję obrony totalnej obejmującą całe społeczeństwo. Po 1990 roku większość procesów planowania totalnej obrony zostało zatrzymanych. W zamian za to Szwecja za priorytetowe uznała zdolności ekspedycyjne i zarządzanie kryzysowe.

Obecnie kluczowym priorytetem szwedzkiej ustawy o obronności, przyjętej w 2015 roku, jest wzmocnienie potencjału militarnego sił zbrojnych. Ważnym elementem wspomnianej ustawy o obronności było wznowienie planowania totalnej obrony. Sama definicja obrony totalnej zakłada między innymi, że kiedy rząd ogłosi najwyższy poziom alarmu, wszystkie funkcje społeczeństwa mają być ukierunkowane na wysiłek obronny, zarówno na płaszczyźnie wojskowej, jak i cywilnej. Konsekwentnie parlament, rząd, administracja rządowa i lokalna, przedsiębiorstwa prywatne, ochotnicze organizacje obronne, a także pojedyncze osoby – wszyscy są uwzględnieni w planach totalnej obrony Szwecji³⁰. Obrona totalna kładzie bardzo duży nacisk na odbudowanie obrony cywilnej, w tym wykorzystanie emerytów pochodzących z różnych służb. W zakresie ochrony kontrywywiadowczej szwedzki rząd chce wprowadzić mechanizmy uniemożliwiające przejmowanie wszelkich aktywów gospodarczych istotnych z perspektywy bezpieczeństwa państwa. Dodatkowo mają zostać przywrócone schrony oraz wzmocniona ochrona przed cyberatakami, jak również środki do walki psychologicznej³¹. Sys-

³⁰ *The total defence concept and the development of civil defence 2021–2025*, Government Offices of Sweden, <https://www.government.se> (21.09.2021); B. von Sydow, *Odporność: planowanie „totalnej obrony” Szwecji*, NATO, <https://www.nato.int> (4.04.2018).

³¹ J. Gotkowska, *Szwedzka polityka bezpieczeństwa. Obrona totalna na miarę możliwości*, Warszawa 2021, s. 25–27; *Szwedzka „Obrona totalna”*, Warsaw Institute, <https://warsawinstitute.org> (18.06.2018); L. Gibadło, J. Palowski, *Szwecja: Społeczeń-*

tem szwedzkiej obrony totalnej zakłada uzyskanie zdolności do funkcjonowania kraju w warunkach wojny samodzielnie lub przy wsparciu sojuszników przez trzy miesiące³².

W Singapurze, który można uznać za państwo-miasto, poza innymi dziedzinami życia społecznego także obrona narodowa jest rozwinięta na bardzo wysokim poziomie organizacyjnym i technicznym. W doktrynie Singapuru do określenia systemu obrony stosuje się właśnie obronę totalną. Podstawowym celem tego systemu jest umiejscowienie każdego Singapurczyka w systemie obrony. Sam system składa się z sześciu filarów. Pierwszym jest obrona militarna, gdzie jej potencjał ma wspierać społeczeństwo oraz podmioty gospodarcze. Drugim jest sprawnie zorganizowana obrona cywilna. Jej istotą jest uzmysłowienie i zorganizowanie społeczeństwa tak, aby zarówno indywidualnie, środowiskowo czy też na poziomie zorganizowanej samopomocy umieć o siebie zadbać. Trzecim filarem jest obrona gospodarcza, która ma być w miarę możliwości odporna na kryzysy. Zasadą jest edukacja na rzecz oszczędnego życia i wydawania swoich środków. Dotyczy to zarówno osób indywidualnych, jak i agend państwowych. Istotą rolę odgrywa tutaj racjonalne wykorzystanie zasobów energetycznych i surowcowych. Kolejnym elementem jest obrona społeczna, czyli życie w harmonii wszystkich ras i społeczności państwa z uwagi na wieloetniczność. Jest to bardzo wrażliwy element systemu bezpieczeństwa, gdyż można go łatwo zdeintegrować. Kolejnym elementem jest obrona w cyberprzestrzeni, zwłaszcza że to państwo nastawia się na cyfryzację większości dziedzin życia społecznego i gospodarczego. Z obroną społeczną jest powiązana obrona psychologiczna, czyli utrzymanie dotychczasowego stylu życia i wartości. Obecnie przy wykorzystaniu dywersji psychologicznej w cyberprzestrzeni bardzo łatwo jest wpływać na percepcję społeczną³³.

Analizując system bezpieczeństwa Singapuru, należy zauważyć, iż jest on ukierunkowany nie na stan konfliktu lub wojny, ale na oddziaływanie zarówno w czasie pokoju, jak i wojny neutralizujące zagrożenia. Obrona totalna tego państwa działa tak, jakby wojna trwała cały czas, a tylko środki militarne wdraża się w momentach zagrożeń militarnych. Zasadą w tym państwie jest uzyskanie przez ogół społeczeństwa przeświadczenia, iż to właśnie samo społeczeństwo jest w stanie poradzić

stwo w służbie obrony totalnej [10 PUNKTÓW], Defence24, <https://www.defence24.pl> (10.01.2018).

³² M. Rachwańska, *Szwedzka rewolucja wojskowa (analiza)*, Warszawa 2019, s. 1–8.

³³ *Total Defence*, A Singapore Government Agency Website, <https://www.mindef.gov.sg> (22.09.2021); *What is Total Defence?*, A Singapore Government Agency Website, <https://www.mindef.gov.sg> (22.09.2021).

sobie z każdym kryzysem, gdyż jest do niego przygotowane. Istotnym elementem obrony psychologicznej jest zasada, która brzmi: „jestem Singapurczykiem i jestem z tego dumny”. To właśnie koncepcja obrony totalnej stała się elementem jednoczenia wieloetnicznego narodu.

W Finlandii, doświadczonej wojną zimową 1939–1940 roku koncepcja obrony totalnej wyrosła z jej pragmatyki, czego zwieńczeniem był sukces w postaci odparcia agresora. Wtedy właśnie podporządkowano całość potencjału ludzkiego, materialnego i moralnego obronie państwa. Po wojnie zimowej do doktryny wojennej włączono kwestie zarządzania kryzysowego oraz zagrożenia niemilitarne. W ten sposób powstała koncepcja bezpieczeństwa całościowego, czyli redukcja zagrożeń dla państwa i społeczeństwa poprzez współdziałanie wszystkich podmiotów i sektorów polityki bezpieczeństwa. W tej koncepcji szczególny nacisk kładzie się na przywództwo, siłę dyplomacji międzynarodowej, odporność na zagrożenia hybrydowe, zdolności obronne, bezpieczeństwo wewnętrzne, w tym sprawną obronę cywilną, łańcuchy dostaw oraz odporność gospodarki i infrastruktury państwa na uderzenia militarne oraz pozamilitarne, sprawne działanie usług państwowych i odporność psychologiczną. Po przyjęciu we wrześniu 2021 roku nowej strategii obronnej Finlandii położono dodatkowy nacisk na uproszczenie struktury dowodzenia, w którym komponent lokalny sił zbrojnych będzie łączył dotychczasowe siły regionalne i lokalne w jeden komponent lokalny odpowiedzialny także za zabezpieczenie mobilizacyjne, ochronę infrastruktury krytycznej oraz współpracę z władzami cywilnymi. Samo pojęcie obrony totalnej występuje także w koncepcjach państw nadbałtyckich, czyli Litwy, Łotwy i Estonii, które to kraje mają związki tożsamościowe z państwami nordyckimi. Na Litwie występuje koncepcja obrony totalnej, która obejmuje bezwarunkową obronę państwa przez siły zbrojne Litwy oraz jej sojuszników oraz koncepcja całościowego podejścia do bezpieczeństwa jako łączenie zdolności cywilnych i wojskowych³⁴.

Z kolei na Łotwie przyjęta w 2016 roku koncepcja bezpieczeństwa narodowego posługuje się wyłącznie terminem obrona całościowa i podobnie jak na Litwie odnosi się do zapobiegania zagrożeniom militarnym i niemilitarnym. Według tej koncepcji całościowa obrona narodowa ma się opierać na siedmiu filarach. Są nimi: zdolności wojskowe, współpraca sektora publicznego i prywatnego, edukacja proobronna, obrona

³⁴ P. Szymański, *Nowe pomysły na obronę totalną. Bezpieczeństwo całościowe w Finlandii i Estonii*, Warszawa 2020, s. 11–13, 22–37; *idem*, *Nowa strategia obronna Finlandii*, Ośrodek Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl> (22.09.2021); *Armie Świata: Siły Obrony Finlandii*, Defence24, <https://www.defence24.pl> (22.09.2021).

cywilna, komunikacja strategiczna, odporność ekonomiczna oraz odporność psychologiczna. We wrześniu 2020 roku Łotwa przyjęła nową strategię obronną na lata 2020–2024, rozwijającą koncepcję obrony całościowej. We wspomnianym dokumencie pojawia się termin „kultura gotowości”, gdzie kładzie się nacisk na edukację proobronną, działalność młodzieżowych stowarzyszeń proobronnych, edukację medialną w zakresie odporności na działania dezinformacji psychologicznej, cyberbezpieczeństwa oraz indywidualne przygotowanie obywateli. Z państw nadbałtyckich najbliższa państwom nordyckim jest fińska koncepcja obrony totalnej i zintegrowanego podejścia do obrony. Obrona totalna w tym państwie jest definiowana jako zaangażowanie wszystkich dostępnych środków w zapobieganie jakimkolwiek działaniom zbrojnym skierowanym przeciwko państwu. Zintegrowane podejście zaś odnosi się do obszaru pozamilitarnego, czyli zaangażowania środków wojskowych i niewojskowych w przeciwdziałanie zagrożeniom hybrydowym z uwzględnieniem sektora prywatnego oraz społeczeństwa obywatelskiego jako całościowa obrona narodu³⁵.

Modelowym przykładem budowy obrony totalnej w czasach zimnej wojny była Szwajcaria. Ten stosunkowo nieduży kraj o niezwykle dobrym ukształtowaniu terenu, który był wyjątkowo dogodny do obrony, stworzył system, który tylko w sferze czynnej służby wojskowej na czas wojny angażował około 12% populacji. W warunkach dzisiejszej Polski byłoby to ponad 4 mln żołnierzy. Zasadniczo Szwajcaria przygotowywała się na samodzielną obronę i nie uzależniała jej od wsparcia sojuszników. Samo wojsko było tylko jednym z elementów potęgi narodowej. Pozostałymi elementami były: dyplomacja, system informacji, zabezpieczenie ekonomiczne i system obrony cywilnej. Osią całego systemu było wsparcie fizyczne i psychiczne narodu, a jej istotnym elementem było budowanie dumy narodowej. Kraj w warunkach wojny miał działać na zasadach autarkii, z zapasami żywności i zapasów materiałowych na poziomie krajowym, lokalnym i indywidualnym. W razie ataku przeciwnika na utraconych terenach miała działać sieć oddziałów partyzanckich oraz zakładano samozniszczenie sieci przemysłowych, komunikacyjnych i transportowych, tak aby nie wpadły w ręce wroga. Jednak, jak wspomniano, kluczowym elementem obrony totalnej była zdolność do prowadzenia działań dywersyjnych na okupowanym terenie. Szwajcarzy przygotowali na terenie Irlandii struktury, które miały stanowić rząd emigracyjny na wypadek okupacji całego kraju. Specjalna struktura kon-

³⁵ P. Szymański, *Nowa strategia obronna Łotwy: priorytetem obrona powszechna*, Ośrodek Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl> (22.09.2021); *idem*, *Nowe pomysły na obronę...*, s. 22–37.

spiracyjna pod nazwą P-26 stanowiła skadrowany i zdecentralizowany ruch oporu z wcześniej przygotowanymi tajnymi magazynami broni i amunicji. Całość systemu konspiracji pozostawała poza tradycyjną biurokracją wojskowo-administracyjną³⁶. O skuteczności systemu konspiracji świadczy fakt, iż po rozwiązaniu tzw. tajnej armii dokumenty zostały zniszczone i nie ujawniono danych personalnych osób, które stanowiły jej trzon, czyli ok. 800 osób kadry³⁷. Prawdopodobnie mimo likwidacji systemu jest on ciągle utrzymywany w gotowości do odtworzenia.

Próba polskiej definicji obrony totalnej

Mając na uwadze szeroką gamę definicji pojęcia obrony totalnej w różnych systemach bezpieczeństwa na świecie oraz niejednokrotne nakładanie się cech pojęcia obrony totalnej na obronę powszechną, obronę całościową czy też obronę przestrzenną, należy wskazać, czym w przypadku Polski powinno odróżniać się właśnie pojęcie obrony totalnej od obrony powszechnej. Niezwykle ważnym aspektem dyskusji w tym obszarze jest to, iż pojęcie obrony totalnej nie występuje w dokumentach i strategiach obronnych, a wyłącznie w publicystyce lub stosuje się go wymiennie z obroną powszechną jako jej synonim. Zasadniczo obrona totalna powinna się odnosić do zagrożeń militarnych oraz powinna się odróżniać od obrony powszechnej w postaci jednoczesnego uruchomienia całości sił i zasobów na terenie kraju, podczas gdy obrona powszechna może być uruchomiona na części terytorium państwa ze wsparciem militarnym i pozamilitarnym całego kraju. Można uznać, że pierwszym elementem odróżniającym jest postawienie jednocześnie całego państwa na równomiernym poziomie w stan wojny lub zagrożenia.

Kolejnymi wyróżnikami obrony totalnej powinien być poziom zaangażowania sił osobowych państwa w bezpośredni proces uczestnictwa w systemie militarnym w postaci poziomu rozwinięcia sił operacyjnych i obrony terytorialnej powyżej 3% zasobów osobowych państwa, co dawałoby obecnie użycie przestrzennie na terenie kraju co najmniej miliona żołnierzy oraz rozwinięcie obrony cywilnej i Ochotniczych Straży Pożarnych o kolejny milion obywateli. W obronie totalnej ochrona i osłona informacyjna muszą dotyczyć całości posiadanych zasobów wrażliwych

³⁶ K.D. Stringer, *Building a Stay-Behind Resistance Organization: The Case of Cold War Switzerland Against the Soviet Union*, National Defense University Press, <https://ndupress.ndu.edu> (22.09.2021).

³⁷ *Szwajcaria zgubiła akta swojej tajnej, antykomunistycznej armii*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl> (22.09.2021).

dla funkcjonowania państwa, sił zbrojnych oraz obszarów wrażliwych dla obywateli. Samo zagrożenie musi generować niebezpieczeństwo dla egzystencji biologicznej narodu na terenie całego kraju. Aby odpowiednio przygotować państwo do obrony totalnej, należy doprowadzić do przywrócenia obowiązkowej służby wojskowej, która powinna stać się fundamentem systemu powszechnego szkolenia obronnego na wszystkich poziomach szkolnictwa. W obronie totalnej wszystkie aglomeracje miejskie liczące ponad 100 tys. mieszkańców powinny być przygotowane do natychmiastowego rozśrodkowania mieszkańców, tak aby ich nasycenie nie przekraczało 30% dotychczasowego nasycenia. Biorąc dzisiejsze zaludnienie świata w stosunku do liczebności sił zbrojnych państw wydaje się, iż celem głównych uderzeń raketowych będą ośrodki zurbanizowane, a więc eliminacja potencjału rezerw przeciwnika. Wojna może mieć charakter unicestwienia w pierwszej kolejności cywilnej substancji biologicznej przeciwnika, aby ułatwić sobie rozbitcie jego sił zbrojnych. Kазus uderzeń jądrowych na wyspy japońskie w 1945 roku jest tu dobitnym przykładem. Dlatego też rozśrodkowanie ludności jest podstawowym i niezbędnym działaniem, które musi być dokonane przez siły nieobciążające wojska. Ważnym elementem obrony totalnej jest podniesienie kultury posługiwania się bronią społeczeństwa poprzez zdecydowaną liberalizację do jej dostępu w trakcie pokoju.

Oczywiście nad poziomem ilościowym przytoczonych wskaźników należy dyskutować, gdyż można określić różne wielkości. Trudno dookreślić współczynnik populacji danego państwa, od którego można by było wskazać, iż ma on charakter totalny. W czasie pierwszej wojny światowej Francja zmobilizowała poprzez pobór ok. 8 mln żołnierzy, co stanowiło ok. 20% populacji, a Szwajcarzy w okresie zimnej wojny mieli przygotowany system mobilizacji 12% populacji kraju. Aby osiągnąć współczynnik Francji w dzisiejszych warunkach, Polska musiałaby mieć zdolności mobilizacyjne na poziomie ponad 7 mln żołnierzy. Napoleon mawiał, że zwyciężają ci, którzy wykorzystują w wojnie wszystkie swoje zasoby, czyli także masową armię z dużymi rezerwami. Brytyjski generał Rupert Smith podkreślał, iż bez powszechnego poboru kontynuowanie jakkolwiek działań wojennych jest tylko metodą naciągania tzw. krótkiej kołdry³⁸.

Aby pokonać przeciwnika, należy zniszczyć jego materialną i przemysłową bazę wraz z łańcuchami dostaw. Jest to istotny element obrony totalnej, czyli poza zasobami biologicznymi narodu należy zabezpieczyć zdolności materialne do kontynuowania oporu i uderzeń w głąb teryto-

³⁸ R. Smith, *Przydatność siły militarnej. Sztuka wojenna we współczesnym świecie*, Warszawa 2010, s. 128.

rium przeciwnika. Istotą tego systemu jest przygotowanie na wypadek wojny „tajnej armii”. Istotą strategii obrony totalnej nie powinna być tylko walka z pododdziałami operacyjnymi wroga, a doprowadzenie do odcięcia go od jego linii zaopatrzenia. Należy w tym celu organizować i szkolić małe pododdziały i jednocześnie stworzyć organizacyjną mobilność ich szybkiego uruchamiania oraz samodzielnego przetrwania przez określony czas. Generał Smith podkreśla, iż mało osób zdaje sobie sprawę z tego, jak garstka uzbrojonych w najprostszą broń ludzi może być skuteczna i jak trudno ich pokonać, gdyż sama przewaga techniczna nie wystarcza³⁹. Aby w miarę sprawnie prowadzić skuteczne działania obronne, kraj musi być nasycony dużą ilością lokalnych, rozsianych na terenie kraju magazynów z amunicją i zapasami żywności.

Nasycenie terenu wojskiem jest o tyle istotne, iż przeciwnik może zastosować znane uderzenie z 1940 roku wykonane przez Niemcy na froncie zachodnim, a mianowicie *blitzkrieg*. Chodzi tu głównie o szybkie wtargnięcie batalionowych grup operacyjnych w głąb linii obrony, omijających główne punkty oporu oraz tereny zurbanizowane. Oczywiście można tego dokonać poprzez uderzenie wojsk powietrzno-desantowych. Szczupłe siły operacyjne trzymające linię obrony nie będą zdolne wydzielić odpowiednich sił, aby przestrzennie ograniczyć swobodne działanie przeciwnika. Dodatkową kwestią, na którą zwraca uwagę wspomniany generał Smith, jest to, że w erze zastosowania technologii nuklearnych skuteczną obroną jest rozproszenie wojsk⁴⁰. Aby nasycić teren, trzeba masowych armii, czego nie zapewnią armie zawodowe uzupełniane o rezerwistów.

Mając na uwadze, że zasadniczo obronę powszechną definiuje się w sposób ogólny, czego przykładem jest cytowana definicja: „Obrona powszechna – rodzaj obrony państwa, w ramach której przygotowuje się i wykorzystuje w obronnych działaniach militarnych i pozamilitarnych wszystkie zasoby ludzkie i materialne w sposób zapewniający skuteczne odparcie agresji przeciwnika”, należy doprecyzować termin obrona totalna. Według autora powinien on mieć następujące brzmienie: Obrona totalna to jest forma obrony państwa, która podporządkowuje w całości potencjał ludzki, materialny oraz moralny obronie państwa. Jej istotnym elementem jest jednoczesne uruchomienie na terenie całego państwa pełnej gamy przygotowanych sił i środków militarnych oraz pozamilitarnych, gdzie potencjał sił zbrojnych użyty do działań obronnych powinien wynosić ilościowo co najmniej poziom trzech procent populacji państwa. Niezbędnym elementem obrony totalnej jest system powszech-

³⁹ *Ibidem*, s. 469, 471.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 189.

nej służby wojskowej i przeszkolenia wojskowego młodzieży na wszystkich etapach edukacji. W ramach systemu funkcjonuje powszechny dostęp do broni palnej uregulowany ustawowo, zdywersyfikowane są zapasy amunicji, broni oraz żywności rozmieszczone w powiatowych bazach oraz dobrze zorganizowana obrona cywilna obejmująca co najmniej duże aglomeracje miejskie. Niezwykle ważne dla systemu obrony totalnej jest ujęcie w systemie każdej zdrowej osoby, zapewnianie państwu i społeczeństwu ochrony w cyberprzestrzeni oraz odporność i obronę na działania psychologiczne. Państwo powinno zapewnić gospodarce funkcjonowanie przez pierwsze tygodnie wojny na zasadzie autarkii i mieć przygotowane alternatywne szkieletowe struktury militarne do działań pod okupacją przeciwnika.

Oczywiście termin ten jest propozycją, którą należy przedyskutować. Tym niemniej, bez istotnych wyróżników dla obrony totalnej termin ten może być używany nadal jako synonim obrony powszechnej.

Zakończenie

Obrona totalna jest niezwykle ważnym wyzwaniem dla systemu obrony Polski. W tym obszarze, jak i w polityce bezpieczeństwa winna trwać ciągła dyskusja mająca na celu wypracowanie i dopracowanie systemu, który zapewni nam odpowiedni poziom odstraszania i wykorzystania w pełni możliwości obrony kraju. Musimy określić najlepszą dla Polski formę obrony. Czy stać nas na obronę totalną, która musi się wywodzić z rzeczywistej obrony powszechnej? Sama przestrzeń europejskiego teatru wojny oraz istotne ośrodki siły, z którymi mamy do czynienia, warunkują specyficzne dla nas uwarunkowania i możliwości obronne. W każdym społeczeństwie dominującym systemem jest system cywilny, który musi być przystosowany i przygotowany do działania w warunkach wojennych, w tym w sytuacji ataku totalnego na państwo. Przejście z systemu pokojowego do wojennego wymaga przygotowania czy też posiadania kadr cywilnych (rezerwowych), które po ich militaryzacji staną się częścią systemu obrony totalnej. W trakcie obrony totalnej podstawowym podmiotem ochrony i obrony jest społeczeństwo, jako istota substancji państwa. Dlatego też jej ochrona i obrona, także poprzez jej rozśrodkowanie, jest niezwykle istotna. Poza samym rozśrodkowaniem miast system obrony totalnej musi być przygotowany dodatkowo na przejście masy uciekinierów lub osób w wieku poborowym, które będą stanowić zaplecze odtwarzanych jednostek wojskowych.

Niezwykle ważnym elementem obrony totalnej jest panowanie nad zapewnieniem odporności społeczeństwa na uderzenia psychologiczne oraz

sieciowe i elastyczny system budowy obrony totalnej na wszystkich poziomach. Bez zdefiniowania różnic między obroną totalną a obroną powszechną oraz wskazania ich odmienności lub hierarchiczności, tak iż jedna przy wprowadzeniu określonych czynników i współczynników przeradza się w drugą, powinniśmy się nadal posługiwać terminologią obrony powszechnej.

Jak zauważył Ryszard Jakubczak, na obecną chwilę obrona totalna to tylko lepiej brzmiąca medialnie nazwa, która ma drażnić pacyfistów, liberałów i sympatyków lewicowych trendów funkcjonowania państwa jako bezbronego. Poza tym „totalny” w kontekście obronnym to wręcz „powszechny”. Pomimo naszych braków systemowych i formalnych w budowie obrony powszechnej musimy dążyć do budowy systemu obrony totalnej. Należy jednak wcześniej zdefiniować ten termin, dostosowując go do polskich realiów, oraz przygotować go pod względem koncepcyjnym, prawnym i systemowym.

Bibliografia

- Armie Świata: Siły Obrony Finlandii*, Defence24, <https://www.defence24.pl> (22.09.2021).
- Beaufre A., *Wstęp do strategii*, Warszawa 1965.
- Clausewitz C. von, *O wojnie*, Lublin 1995.
- Dulic T., Kostic R., *Yugoslavs in arms: Guerrilla tradition, total defense and the ethnic security dilemma*, „Europe-Asia Studies”, 2010, vol. 62, no. 7.
- Fehler W., Piątek J.J., Podgórzńska R. (red.), *Leksykon bezpieczeństwa wewnętrznego*, Szczecin 2017.
- Gibałto L., Palowski J., *Szwecja: Społeczeństwo w służbie obrony totalnej* [10 PUNKTÓW], Defence24, <https://www.defence24.pl> (10.01.2018).
- Gotkowska J., *Szwedzka polityka bezpieczeństwa. Obrona totalna na miarę możliwości*, Warszawa 2021.
- Jakubczak R., *Komponenty sił zbrojnych w obronie narodowej Polski* [w:] *Współczesna obrona narodowa*, red. R. Jakubczak, Warszawa 2020.
- Kitler W., *Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych*, Warszawa 2001.
- Komornicki L., *Jak należy rozumieć odpowiednio przygotowaną przestrzenną obronę Polski*, Instytut Bezpieczeństwa i Strategii, <https://fibis.pl> (13.12.2020).
- Kozubal M., *Na odsiecz poczekamy, dlatego budujmy obronę totalną*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl> (20.09.2021).
- Ludendorff E., *Wojna totalna*, Warszawa 1959.
- Małecki P., *Obrona totalna – jak zbudować społeczeństwo odporne na kryzys [OPINIA]*, Defence24, <https://www.defence24.pl> (20.09.2021).
- Mao Zedong, *Wybrane pisma wojskowe*, Warszawa 1960.
- Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX–XXI wieku*, Warszawa 1995.
- Marczuk K.P., *Bezpieczeństwo funkcjonalne państw regionu Europy Północnej*, Warszawa 2014.
- Marczuk K.P., *Od obrony totalnej do obrony elastycznej – reforma organizacji obrony w Szwajcarii*, „Studia Politica Germanica”, 2015, nr 1.

- Miłosz M., *Obrona totalna 2.0 Czy koncepcja zaangażowania całego społeczeństwa w obronność zyskuje nowy sens*, Dziennik Gazeta Prawna, <https://www.gazetaprawna.pl> (20.09.2021).
- Mossor S., *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1986.
- Rachwalska M., *Szwedzka rewolucja wojskowa (analiza)*, Warszawa 2019.
- Raubo J., *Koncepcja obrony totalnej na tle epidemii koronawirusa [ANALIZA]*, Defence24, <https://www.defence24.pl> (26.02.2020).
- Sabak Z., *Strategia. Słownik terminów*, Warszawa 2014.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. W. Łepkowski, Warszawa 2002.
- Smith R., *Przydatność siły militarnej. Sztuka wojenna we współczesnym świecie*, Warszawa 2010.
- Solarz J., *Doktryny militarne XX w.*, Kraków 2009.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2020.
- Stringer K.D., *Building a Stay-Behind Resistance Organization: The Case of Cold War Switzerland Against the Soviet Union*, National Defense University Press, <https://ndupress.ndu.edu> (22.09.2021).
- Sydow B. von, *Odporność: planowanie „totalnej obrony” Szwecji*, NATO, <https://www.nato.intl> (4.04.2018).
- Szwajcaria zgubiła akta swojej tajnej, antykomunistycznej armii*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl> (22.09.2021).
- Szwedzka „Obrona totalna”*, Warsaw Institute, <https://warsawinstitute.org> (18.06.2018).
- Szymański P., *Nowa strategia obronna Finlandii*, Ośrodek Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl> (22.09.2021).
- Szymański P., *Nowa strategia obronna Łotwy: priorytetem obrona powszechna*, Ośrodek Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl> (22.09.2021).
- Szymański P., *Nowe pomysły na obronę totalną. Bezpieczeństwo całościowe w Finlandii i Estonii*, Warszawa 2020.
- The total defence concept and the development of civil defence 2021–2025*, Government Offices of Sweden, <https://www.government.se> (21.09.2021).
- Total Defence*, A Singapore Government Agency Website, <https://www.mindef.gov.sg> (22.09.2021).
- What is Total Defence?*, A Singapore Government Agency Website, <https://www.mindef.gov.sg> (22.09.2021).
- Znaniewski R., Papliński R., *Obywatel w systemie bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2021.

Total defense as a challenge to the security of Poland

Abstract

In the field of experts and science, the term of total defense is used ever so increasingly. It is often used interchangeably with the term universal defense. The research analyzes and compares the existing dictionary term of universal defense and attempts to distinguish it from the term of total defense. The study is based on the subject literature as well as on the doctrines of total defense in selected countries around the world.

Keywords: Common defense, total defense, spatial defense, defense system